

Mirosław Wasilewski, Anna Wasilewska, Agnieszka Bezat

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Innowacyjność przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego: stan wiedzy i kierunki dalszych badań¹

Wstęp

W polskim przetwórstwie rolno-spożywczym dokonały się istotne i głębokie przemiany, związane z urynkowaniem i prywatyzacją, w tym przy udziale kapitału zagranicznego. Procesy restrukturyzacji i konsolidacji przedsiębiorstw przebiegają jednak w różnym tempie w zależności od branży. Pomimo dokonanych już znacznych zmian, polski sektor rolno-spożywczy stoi przed kolejnymi wyzwaniami. Związane są one przede wszystkim z koniecznością ciągłego dostosowywania się do ulegających zmianom warunków funkcjonowania na rynku, które wynikają w dużej mierze ze zmian upodobań i wymagań klientów.

Punktem odniesienia dla współczesnych przedsiębiorstw są więc potrzeby klientów, które aktywizują przedsiębiorców do umieszczenia swojej oferty na rynku. Ponieważ w środowisku, w którym funkcjonuje przedsiębiorstwo, zachodzą zmiany, to początkowo przyjęte założenia ulegają ciągłej weryfikacji. Od umiejętności reagowania na zachodzące zmiany uzależnione jest funkcjonowanie przedsiębiorstwa.

Nieodłącznym elementem dostosowywania do zmieniających się warunków funkcjonowania jest wdrażanie innowacji. To one decydują o tempie i kierunkach rozwoju, są czynnikiem konkurencji krajowej i międzynarodowej. Tempo i zakres wdrażania innowacji decydują o przewadze konkurencyjnej przedsiębiorstw. Świadczy o tym kluczowa rola innowacji we wprowadzaniu na rynek nowych produktów i usług, czyli zaspokajaniu potrzeb, pragnień i wymagań klientów, oraz w spełnieniu ich oczekiwań. Ponadto, dzięki innowacyjności wzrasta ogólna efektywność przedsiębiorstw, nabiera właściwego wymiaru synergia między poszczególnymi elementami organizacji, jak też kształtują się gusty i upodobania klientów [Wołoszyn, Ratajczak 2008, s. 13].

---

¹ Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2010–2012 jako projekt badawczy MNiSW nr N N 115 180939.

W opracowaniu podjęto próbę dokonania syntezy dotychczasowych badań z zakresu innowacyjności przedsiębiorstw oraz określenia kierunków i obszaru dalszych badań, z uwagi na zmieniające się otoczenie ich działalności oraz preferencje konsumentów. W tym celu przeprowadzono studia dokumentacji, których przedmiotem były publikacje naukowe z zakresu innowacyjności oraz sytuacji gospodarczej w sektorze przemysłu rolno-spożywczego.

Stan wiedzy i rozwój badań z zakresu innowacyjności przedsiębiorstw

Prekursor badań nad innowacjami Schumpeter [1960, s. 89–150] jako pierwszy zauważył, iż ciągła ewolucja danego zjawiska czy produktu nie jest tworzeniem nowego zjawiska ani też nie prowadzi do szybkiego rozwoju społeczno-gospodarczego. To przede wszystkim nowe pomysły powstałe w sposób nieciągły są innowacjami. Innowacje, według Schumpetera, to wprowadzenie nowych produktów, nowych metod produkcji, znalezienie nowych rynków, zdobycie nowych źródeł surowców oraz wprowadzenie nowej organizacji. Według Encyklopedii popularnej [1982, s. 294], innowacja to zmiana polegająca na wprowadzeniu czegoś jakościowo nowego w danej dziedzinie życia społecznego, a zwłaszcza w gospodarce, nowatorstwo. W węższym znaczeniu – innowacja naukowo-techniczna jest to wprowadzenie do praktyki produkcyjnej nowych wynalazków technicznych lub usprawnień, które umożliwiają radykalny wzrost ilości i jakości wyprodukowanych dóbr, wzrost wydajności pracy oraz poziomu inwestycji, stworzenie lepszej technologii i organizacji produkcji. Według terminologii przyjętej przez OECD, innowacja to wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (wyrobu lub usługi) lub procesu, nowej metody marketingowej lub organizacyjnej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy lub w stosunkach z otoczeniem. Przyjęto, że minimalnym wymogiem zaistnienia innowacji jest, aby produkt, proces, metoda marketingowa lub metoda organizacyjna były nowe (lub znacząco udoskonalone) dla firmy. Zalicza się tu produkty, procesy i metody, które dana firma opracowała jako pierwsza, oraz te, które zostały przyswojone od innych firm lub podmiotów [Manual 2005, s. 48]. Na wprowadzenie innowacji przez przedsiębiorstwa wpływa wiele czynników. Do podstawowych Dobiegała-Korona zalicza [1996, s. 13]:

- warunki rynkowo-instytucjonalne tworzące klimat konkurencyjności, połączone z aktywną rolą państwa,
- posiadane przez przedsiębiorstwo zasoby rzeczowe, kapitałowe i ludzkie, nagromadzone doświadczenie i umiejętności zapewniające zdolność do adptowania innowacji i zdobywania konkurencyjnej przewagi na rynku,

- kulturę przedsiębiorczości i system oświaty.

Często wysuwana jest teza, iż rozwój procesów innowacyjnych w polskich warunkach napotyka na ograniczenia, głównie natury wewnętrznej, czyli bariery wewnątrz organizacji (strach przed zmianą, niechęć, brak przekonania). Z badań przeprowadzonych przez Domagalską-Grędys [2008, s. 183–194] wynika, że w dalszym funkcjonowaniu spółdzielni działających w sferze agrobiznesu należy brać pod uwagę szczególnie czynniki sprzyjające tworzeniu klimatu innowacyjnego, tzw. pozytywnej atmosfery dla innowacji, która jest trwałym warunkiem działalności innowacyjnej. Autorka wskazała rolę kadry kierowniczej, która ma wpływ na wewnętrzny dynamizm innowacyjny organizacji, czyli umiejętność tworzenia kultury innowacyjnej w organizacji, w której wszyscy członkowie przyczyniają się do jej rozwoju.

Związek między postrzeganiem innowacji przez kadre kierowniczą przedsiębiorstwa a innowacyjnością i kondycją ekonomiczną przedsiębiorstw badał Bielski [2007, s. 180]. Określił, że to przede wszystkim poglądy i postawy kierownictwa przesadzają o zdolności konkurencyjnej przedsiębiorstw, decydują o wzroście aktywności innowacyjnej oraz kondycji ekonomicznej. Stwierdził, że nie występuje prosta relacja między aktywnością innowacyjną a nakładami na innowacje oraz udowodnił, że niekiedy wzrost nakładów powoduje jedynie wzrost kosztu pojedynczej innowacji, a nie wpływa na ich ilość. Zauważył, że jednym z silniej pozytywnie wpływających na innowacyjność czynników jest udział w międzynarodowym transferze wiedzy, czyli uczestnictwo w eksporcie.

Badania przeprowadzone przez Burawskiego i Lewczuka [2008, s. 273–281] wskazują, że do najczęściej wprowadzanych innowacji można zaliczyć: nowoczesne technologie produkcji (17,1%), zakup nowych maszyn i urządzeń (14,6%) oraz automatyzację prac (13,3%). Prowadzenie nowoczesnej firmy wymaga od jej właściciela posiadania wiedzy i umiejętności w zakresie korzystania z różnych źródeł informacji o innowacjach. Według autorów, ważną barierą rozwoju innowacyjności na obszarach wiejskich jest niski poziom kwalifikacji mieszkańców wsi, zarówno potencjalnych przedsiębiorców, jak i pracowników. Z badań wynika, że tylko w co drugiej firmie agrobiznesu (51,2%) pracownicy podnoszą kwalifikacje, głównie przez udział w szkoleniach, targach, seminariach i konferencjach.

Badania Cyrek P. i Cyrek M. [2009, s. 7–14] wskazują na duży wpływ innowacyjności na konkurencyjność przedsiębiorstw przemysłu spożywczego. Autorzy w artykule konkludują, iż nieustanne uświadamianie konieczności podejmowania nowych działań i określanie ich płaszczyzny, kreowanie nowych zasad i wzorców funkcjonowania, budowanie postaw innowacyjnych, rozwijanie kompetencji i ciągle usprawnianie bieżących działań staje się podstawą konkurencyjności rynkowej.

Lechwar [2009, s. 171–178] uważa, iż innowacyjność to w konsekwencji konkurencyjność. Autorka dodaje, iż konkurencyjność ta może zostać osiągnięta tylko przez sprawnie działający mechanizm instytucjonalny, na poziomie nie tylko krajowym i regionalnym, ale i lokalnym.

Zagadnienie instytucjonalnego wsparcia działań innowacyjnych w agrobiznesie porusza również Zuzek [2004, s. 361–365]. Autorka wskazuje, iż bariera instytucjonalna, jaką jest brak właściwego ładu między podstawowymi jednostkami agrobiznesu, ogranicza procesy budowy innowacyjności.

Łunarski [1998, s. 43] wskazuje na korzyści z prowadzenia nowych rozwiązań technologicznych w firmach, szczególnie w odniesieniu do wprowadzanych innowacji z zakresu zarządzania jakością. Na ten aspekt zwraca również uwagę Kasprzyk [2009, s. 239–250]. Autor poddaje analizie inwestycje w przetwórstwie zbóż oraz bada innowacyjność w zakresie rozwoju produktów zbożowych na rynku. Wiele miejsca poświęca badaniu bezpieczeństwa w przemyśle zbożowo-młynarskim oraz systemów zapewnienia jakości i zarządzania jakością. Kasprzyk wyraża opinię, iż po wejściu Polski do Unii Europejskiej wzrosły znacząco szanse na poprawę konkurencyjności polskiego sektora zbożowego. Podjęte działania innowacyjne w przemyśle zbożowo-młynarskim pozwalają dużym i średnim przedsiębiorstwom skutecznie konkurować (kosztowo) na rynkach unijnych. Dostęp do środków wspólnotowych stał się ważnym narzędziem wspierającym proces modernizacji, automatyzacji i informatyzacji przedsiębiorstw przetwórstwa zbożowego. Autor zwraca uwagę, iż wprowadzenie nowych technologii do branży jest czynnikiem stymulującym rozwój tradycyjnej oferty rynkowej i dostosowanie jej do rosnących wymagań klientów oraz stwarza perspektywy na opracowanie nowych konkurencyjnych produktów.

Pieśniarska [2009, s. 137–147], na podstawie analizy wybranej piekarni, podejmuje problem innowacyjności w branży piekarniczej, zwracając uwagę na dywersyfikację i promocję asortymentu, jako działań ukierunkowanych na pozyskanie lojalności klienta oraz na modernizację wyposażenia technicznego, będącego podstawą kształtowania jakości wyrobów piekarniczych.

Wierzbiński [2009, s. 104–116] pisząc o innowacjach w sposobie zarządzania łańcuchem dostaw wskazuje, że nowoczesne metody nie tylko wprowadzają nowe rozwiązania do sfery życia gospodarczego, ale również przesuwają granice i przez to stają się wyznacznikami trendów. Na rodzaje innowacji wprowadzonych w przemyśle owocowo-warzywnym wskazuje Cholewiak [2009, s. 225–238], opisując innowacje produktowe oraz techniczne i technologiczne wprowadzone w spółce HORTINO ZPOW Leżajsk.

W badaniach z zakresu innowacyjności podejmowano również problem finansowania przedsięwzięć innowacyjnych, ochrony praw własności intelektualnej oraz stymulowania napływu inwestycji do sektorów wysokich technologii

[Górzyński, Woodward 2003, s. 9–60]. Badania przeprowadzono w odniesieniu do regionalnych systemów wsparcia działalności innowacyjnej, sektora badawczo-rozwojowego oraz krajowego sektora telekomunikacyjnego i jego otoczenia instytucjonalno-prawnego. Opracowanie to wskazuje na pilną potrzebę badania zjawisk transferu rozwiązań innowacyjnych w gospodarce. Nie zostało w nim jednak zawarte żadne nawiązanie do branży agrobiznesu, która stanowi ważną część polskiej gospodarki.

Balcerowicz, Pęczkowski i Wziętek-Kubiak [2009, s. 5] zwracają uwagę, że analizy innowacji skupiają się głównie na przemyśle zaawansowanych technologii. Autorzy wykazali, iż rozwój nisko- oraz średnio technologicznie zaawansowanego przemysłu bazuje także na innowacjach. Badanie miało na celu pokazanie różnic we wzorcach innowacji wśród firm produkcyjnych (próba objęła 358 obiektów) operujących w nisko i średnio (artykuły spożywcze, napoje, motoryzacja) oraz wysoko (farmaceutyka, elektronika) technologicznie zaawansowanych sektorach gospodarki w Czechach, na Węgrzech i w Polsce. Uwzględniono nakłady na innowację, kooperację między firmami w zakresie B&R, korzyści z kooperacji z partnerami biznesowymi, efekty wdrożenia innowacji oraz konkurencję międzynarodową.

Klerks i Leeuwis [2008, s. 260–276] zauważyli, iż prywatyzacja badań rolniczych i rozbudowa zakładów na całym świecie doprowadziły do rozwoju rynku usług mających na celu wspieranie innowacji rolniczych. Autorzy stwierdzili, iż organy pośredniczące w transferze innowacji przyczyniają się do łagodzenia wielu ograniczeń, które pojawiły się zarówno dla strony popytu, jak i podaży na rynku B&R i KIBS (knowledge intensive business services). Mogą one ułatwić tworzenie i utrzymanie sieci innowacji, a dzięki temu odegrać ważną rolę w sektorze rolnym, w którym przedsiębiorczość i innowacje są postrzegane jako ważne elementy budowy przewagi konkurencyjnej. Autorzy konkludują, iż państwo powinno odgrywać rolę „organizatora rynku” przez finansowanie przedsięwzięć innowacyjnych oraz organów pośredniczących w transferze innowacji.

Verhees, Meulenbergh i Pennings [2009, s. 772–777] wskazali, iż mimo powszechnego wykorzystywania prognoz dotyczących ekonomicznych wyników przedsiębiorstw, podejmowanych jest zaskakująco niewiele badań na temat małych firm i ich oczekiwań co do wydajności. Artykuł przyczynił się do zmniejszenia tej luki przez analizę oczekiwań wyników menedżerów małych firm działających na rynku ekstremalnych/radykalnych innowacji produktowych. Autorzy zaproponowali model i hipotezy, które wyjaśniają oczekiwania menedżerów co do wydajności ich firmy w oparciu o bieżący sukces, radykalne innowacje produktowe oraz zmienne, które charakteryzują zdolność przedsiębiorstwa do reagowania na potrzeby klientów w odniesieniu do innowacji produktowych. Wyniki wskazują, że oczekiwania dotyczące wydajności w małych firmach są tylko

w ograniczonym stopniu ekstrapolacją obecnego sukcesu, znaczący wpływ na zmianę podejścia do wydajności mają radykalne innowacje produktowe i zdolność do reagowania na potrzeby klientów. I to one odgrywają główną rolę w podejmowaniu decyzji inwestycyjnych.

Menrad [2004, s. 845–878] dokonał analizy systemu innowacji w przemyśle spożywczym w Niemczech. Autor szczegółowo zbadał sposób generowania wiedzy w organizacjach badawczych, finansowanie takich działań, jak również rozwój wiedzy naukowej, mający znaczenie dla przemysłu spożywczego, ale poddał również analizie strukturę i działalność innowacyjną przedsiębiorstw przemysłowych. Według Menrada, w najbliższych latach przemysł spożywczy będzie miał do czynienia z wieloma nowymi rozwiązaniami naukowymi i technologicznymi. Poza nowoczesną biotechnologią i żywnością funkcjonalną dotyczy to w szczególności technologii informacyjnych i komunikacyjnych, procesu automatyzacji przetwórstwa spożywczego oraz technik pakowania. Rozwijanie i doskonalenie kompetencji w celu wdrożenia nowych możliwości technologicznych będzie jednym z najważniejszych zadań dla wielu niemieckich firm przemysłu spożywczego w najbliższych latach. Autor wskazuje jednak, iż zadanie to nie może być zrealizowane pomyślnie bez wewnętrznych zdolności przedsiębiorstwa do działalności B&R. Oznacza to, że przemysł spożywczy nie będzie w stanie adaptować istniejących możliwości technologicznych bez sukcesywnego rozszerzenia budżetu na badania i rozwój w nadchodzących latach.

Alfranca, Rama oraz von Tunzelmann [2004, s. 599–614] poddali analizie międzynarodowe firmy rolno-spożywcze z punktu widzenia liczby patentów projektowych i produktowych. Badania przeprowadzono na próbie 16 698 patentów w Stanach Zjednoczonych w latach 1977–1994 (103 największe na świecie firmy produkujące żywność i napoje). Tylko niewielka liczba patentów (6% badanych patentów produktowych i 1,6% patentów projektowych) daje efekty dłużej niż 4 lata, a długość czerpania korzyści z innowacji nie jest związana z wielkością przedsiębiorstwa lub typem podsektora gospodarki żywnościowej.

Stan sektora w Polsce a konieczność dalszych badań

W Polsce w ostatnich latach dokonano znacznej modernizacji sektora rolno-spożywczego. Od połowy lat 90. XX wieku do 2008 r. w przemyśle rolno-spożywczy zainwestowano prawie 75 mld zł, z czego ponad 10,6 mld zł w przemyśle mięsnym, po około 9 mld zł w przemyśle mleczarskim i zbożowo-młynarskim oraz ponad 1,9 mld zł w przemyśle drobiarskim [Rembeza, Seremak-Bulge 2009, s. 70]. Działalność inwestycyjna w sektorze znacząco podniosła jego potencjał produkcyjny, który nie jest w pełni wykorzystany. Sytuacja taka ma miejsce przede

wszystkim w przemyśle mięsnym, w którym wykorzystanie zdolności produkcyjnych wynosiło pod koniec pierwszej dekady XXI wieku od 25–30% (uboje bydła, produkcja konserw) do 45–65% (uboje trzody chlewnej, rozbiory, produkcja wędlin). Niepełne wykorzystanie zdolności produkcyjnych dotyczy również drobiarstwa i przetwórstwa mleka, w przypadku których potencjał produkcyjny wykorzystywany jest w ostatnich latach w 60–70%. W pierwotnym przetwórstwie zbóż (przechowalnictwie, produkcji makaronów oraz pasz) wykorzystanie zdolności produkcyjnych wynosi średnio 70–75%. Poważniejszy problem dotyczy natomiast młynarstwa, w którym wykorzystanie zdolności produkcyjnych nie przekracza 65%. Prowadzone na dużą skalę inwestycje oraz modernizacja linii technologicznych doprowadziły do unowocześnienia przetwórstwa, a tym samym do podniesienia standardów jakościowych i weterynaryjnych. Skutkiem tego była poprawa w saldzie obrotów w handlu zagranicznym oraz rozszerzenie asortymentu produkowanych wyrobów.

Ważne jest w związku z tym prowadzenie badań przedsiębiorstw w zakresie wdrażania nowych, innowacyjnych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych w celu utrzymania, a nawet poprawy zdobytej pozycji konkurencyjnej na rynkach krajowych i europejskich. Uzyskana w badaniach wiedza będzie miała przełożenie na zastosowanie praktyczne przez ukierunkowanie doradztwa dla przedsiębiorstw, wskazanie obszarów ich działalności, w których mogą być dokonywane efektywne ekonomicznie inwestycje w zakresie innowacyjności oraz wykorzystania już posiadanego potencjału wytwórczego. Wyniki badań powinny z jednej strony umożliwiać stworzenie rankingu przedsiębiorstw pod względem ich innowacyjności i efektywności, z drugiej natomiast dostarczać informacji, czy i w jakim stopniu działalność innowacyjna podnosi efektywność przedsiębiorstw, co w okresie trudności finansowych i silnej walki konkurencyjnej jest jednym z ważniejszych czynników działalności na rynku. W powyższym kontekście ich celem może być również określenie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego w porównaniu z przedsiębiorstwami z pozostałych krajów UE.

Określenie skali i kierunków działań innowacyjnych przyczynia się do zwiększenia szans niezakłóconego funkcjonowania przedsiębiorstw, co związane jest z zachowaniem stabilności zatrudnienia. W związku z tym badania w zakresie innowacyjności mogą być również źródłem informacji dotyczących kształtowania się popytu na pracę w regionach, w których położone są badane przedsiębiorstwa. Badania sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw będą miały ponadto znaczenie dla określenia możliwości wpływów podatkowych do budżetów lokalnych i centralnych.

Wieloaspektowe podejście do zagadnienia innowacyjności przedsiębiorstwa wynika z faktu, iż funkcjonuje ono w otoczeniu. Można je w związku z tym traktować jako otwarty element, w którym strumienie informacyjne, masowe

(surowce, półprodukty, komponenty) i energetyczne podlegają przetworzeniu na sferę marketingową. Otwartość systemu oznacza, że przedsiębiorstwo pozostaje pod wpływem środowiska, przyjmując sygnały i reagując na nie przez dostępne instrumenty oraz wpływając w ten sposób na jego kształt [Bielski 2007, s. 180].

W obecnych czasach bycie przedsiębiorstwem innowacyjnym staje się powszechną koniecznością. Z badań przeprowadzonych przez Petersa i Watermana [1982, s. 3–29] wynika, że amerykańskie firmy odnoszące sukces na rynku wprowadzają innowacje we wszystkich sferach działalności: od kreowania nowych produktów, przez doskonalenie organizacji, aż do strategii. Wynika z tego, że głównym celem badań powinno być określanie poziomu innowacyjności przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego oraz czynników ją kształtujących. Ważna jest również kwestia zależności między skalą działań innowacyjnych a efektywnością funkcjonowania przedsiębiorstw. Można w związku z powyższym sprecyzować następujące cele szczegółowe badań w zakresie innowacyjności przedsiębiorstw:

- Wyznaczenie poziomu innowacyjności przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego.
- Określenie zewnętrznych i wewnętrznych czynników wpływających na poziom innowacyjności.
- Określenie miar służących wyznaczeniu poziomu innowacyjności przedsiębiorstw, ze szczególnym uwzględnieniem innowacji w zakresie produktów i technologii.
- Zbadanie poziomu efektywności przedsiębiorstw oraz stworzenie ich rankingu.
- Określenie związku innowacyjności przedsiębiorstw z efektywnością ich funkcjonowania.
- Określenie działań podejmowanych przez przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego, mających na celu lepsze wykorzystanie posiadanego potencjału i możliwości rozwojowych.

Przy powyższym podejściu do badań innowacyjności przedsiębiorstwa należy przyjąć następujące założenia badawcze:

- Główną przyczyną działalności innowacyjnej przedsiębiorstw jest potrzeba uzyskania lepszej pozycji konkurencyjnej na rynku.
- Podnoszenie poziomu innowacyjności przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego wpływa na zwiększenie ich efektywności.
- Skala i kierunki działań innowacyjnych w przedsiębiorstwach są zróżnicowane w zależności od rodzaju prowadzonej działalności.

Efektom końcowym badań będzie określenie stanu i efektywności wdrażanych innowacji w przedsiębiorstwach przemysłu rolno-spożywczego oraz określenie kierunków zmian w tym zakresie.

Wnioski

1. Badania dotyczące zagadnień innowacyjności w większości skupiają się na analizie branż zaawansowanych technologii, a we współczesnej gospodarce innowacyjność stała się bardzo ważnym elementem działania wszystkich przedsiębiorstw. Wśród opracowań z zakresu innowacyjności zauważalny jest niedostatek badań w obszarze agrobiznesu, a w szczególności przemysłu rolno-spożywczego.
2. Dotychczasowe badania skupiają się głównie na ocenie poziomu innowacyjności przedsiębiorstw, często bazują na analizie pojedynczych jednostek (case study), nie oddając zależności zachodzących w poszczególnych branżach. Niedostatecznie również wyjaśniają sposób uzyskania pozycji przedsiębiorstwa na rynku, jak również nie precyzują w pełni działań czy też kierunków dalszego funkcjonowania w celu utrzymania zdobytej pozycji, zwłaszcza w warunkach zaistniałego kryzysu finansowego. Niewiele jest badań dotyczących wpływu innowacyjności na efektywność funkcjonowania przedsiębiorstw. Wynika z tego, iż badania dotyczące innowacyjności w sektorze rolno-żywnościowym są jednym z wielu ważnych wyzwań stojących przed badaczami, w tym również ekonomistami analizującymi prawidłowości rozwoju sektora.
3. Dalsze badania powinny dostarczyć wiedzy z zakresu rozwiązań innowacyjnych występujących w przedsiębiorstwach wybranych obszarów przemysłu rolno-spożywczego. Pozwolą one wypełnić lukę badawczą w tej dziedzinie i diagnozę istniejącego stanu oraz na rekomendacje i wskazanie kierunków rozwoju, z uwzględnieniem specyfiki badanej branży. Z przeglądu literatury wynika, iż tego typu analiza nie była do tej pory przeprowadzana w przedsiębiorstwach agrobiznesu.
4. W badaniach powinien zostać uwzględniony aspekt stosowania efektywnej współpracy wszystkich ogniw łańcucha dostaw przetwórstwa rolno-spożywczego przez stosowanie nowoczesnych rozwiązań technologii informacyjnych. Powszechnie uważa się, że stosowanie odpowiednich, nowoczesnych rozwiązań w polskich przedsiębiorstwach przetwórstwa rolno-spożywczego poprawiłoby ich pozycję na rynku. Jednak, jak wynika z przeglądu literatury, w Polsce istnieją nieliczne opracowania naukowe z tego zakresu, bądź dostarczają one jedynie informacji dotyczących poziomu innowacyjności, bez wskazania kierunków rozwoju. Badania powinny objąć również transfer wiedzy z zakresu rozwiązań innowacyjnych do przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego, co w następstwie przełoży się bezpośrednio na podniesienie poziomu ich konkurencyjności.

Literatura

- ALFRANCA O., RAMA R., von TUNZELMANN N. 2004: *Innovation spells in the multinational agri-food sector. Technovation 24.*
- BALCEROWICZ E., PEŃCZKOWSKI M., WZIĄTEK-KUBIAK A. 2009: *The innovation patterns of firms low and high technology manufacturing sectors in the new members states. No 309/2009, CASE – Center for Social and Economic Research, Warszawa.*
- BIELSKI I., 2007: *Innowacje w kreowaniu zdolności konkurencyjnej przedsiębiorstwa.* Rozprawy nr 125. Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- BURAWSKI P., LEWCZUK A., 2008: *Innowacyjność małych i średnich firm agrobiznesu na obszarach wiejskich w środkowej Polsce, [w:] M. Adamowicz (red.), Innowacyjność w sektorze agrobiznesu. Tom II. Rodzaje innowacji.* Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- CHOLEWIAK S., 2009: *Wybrane problemy z zakresu innowacyjności w przemyśle owocowo-warzywnym na przykładzie firmy HORTINO ZPOW Leżajsk sp. z o.o., [w:] Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu, na <http://www.rsi.podkarpackie.pl/praktyki/publikacje/zalesie/artykuly.html>*
- COELLI T.J., RAO D.S.P, O'DONELL CH.J., BATTESE G.E., 2005: *An introduction to efficiency and productivity analysis, (2nd ed.).* Springer, USA.
- CYREK P., CYREK M., 2009: *Innowacyjność determinantą konkurencyjności przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, [w:] Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu, na <http://www.rsi.podkarpackie.pl/praktyki/publikacje/zalesie/artykuly.html>*
- DOBIEGAŁA-KORONA B., 1996: *Strategia rozwoju Polski a innowacyjność. Gospodarka Narodowa, nr 5.*
- DOMAGALSKA-GRĘDYS M., 2008: *Uwarunkowania i czynniki kształtowania innowacyjności w organizacji na przykładzie spółdzielni, [w:] M. Adamowicz (red.), Innowacyjność w sektorze agrobiznesu. Tom II. Rodzaje innowacji.* Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- DRUCKER P.F., 1994: *The theory of the business. Harvard Business Review. Encyklopedia popularna PWN, Warszawa 1982.*
- GÓRZYŃSKI M., WOODWARD R., 2003: *Innowacyjność polskiej gospodarki. Zeszyty Innowacyjne 1, CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa.*
- KASPRZYK A., 2009: *Wybrane problemy z zakresu innowacyjności przemysłu zbożowo-młynarskiego, [w:] Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu, na <http://www.rsi.podkarpackie.pl/praktyki/publikacje/zalesie/artykuly.html>.*
- KLERKS L., LEEUWIS C., 2007: *Matching demand and supply in the agricultural knowledge infrastructure: Experiences with innovation intermediaries. Food Policy 33.*
- LECHWAR M., 2009: *Instytucjonalne wsparcie działań innowacyjnych agrobiznesu, [w:] Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu, na <http://www.rsi.podkarpackie.pl/praktyki/publikacje/zalesie/artykuly.html>*
- ŁUNARSKI J. 1998: *Zarządzanie jakością.* WSiIZ, Rzeszów.

- MENRAD K., 2004: Innovations in the food industry in Germany. *Research Policy* 33.
- MANUAL O., 2005: Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji, Wydanie III, Warszawa.
- PETERS T.W., WATERMAN R.H., 1982: *In Search of Excellence*. Lessons from America's Best Run Companies, New York.
- PIEŚNIARSKA I., 2009: Wybrane problemy z zakresu innowacyjności w piekarnictwie na przykładzie piekarni gminnej spółdzielni w Bukowsku, [w:] Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu, na <http://www.rsi.podkarpackie.pl/praktyki/publikacje/zalesie/artykuly.html>
- REMBEZA J., SEREMAK-BULGE J., 2009: Ewolucja podstawowych rynków rolnych i jej wpływ na transmisję cen w latach 1990–2008, Raport PW Nr 131, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- SCHUMPETER J., 1960: *Teoria rozwoju gospodarczego*. PWN, Warszawa.
- VERHEES F.J.H.M., MEULENBERG M.T.G, PENNINGES J.M.E., 2009: Performance expectations of small firms considering radical product innovation. *Journal of Business Research*.
- WIERZBIŃSKI B., 2009: Transfer innowacji w zakresie zarządzania łańcuchem dostaw. [w:] Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu, na <http://www.rsi.podkarpackie.pl/praktyki/publikacje/zalesie/artykuly.html>
- WOŁOSZYN J., RATAJCZAK M., 2008: Innowacje produktowe w sektorze MSP w Polsce jako istotny czynnik konkurencyjności. [w:] M. Adamowicz (red.), *Innowacyjność w sektorze agrobiznesu. Tom II. Rodzaje innowacji*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- ZUZEK D.K.: Instytucjonalne wspieranie działań innowacyjnych w agrobiznesie. *Roczniki Naukowe SERiA*, T. VI, zeszyt 5.

Innovation for permanent changes of the food-processing industry – documentation study and perspectives

Abstract

The aim of this papers is to assess the importance of innovation for permanent changes of the food-processing industry. The authors note that innovations determine the dynamic and directions of firm development and they are the factor of domestic and international competitiveness. Furthermore, the innovativeness leads to the increase of firm efficiency and synergy between particular elements of the organization. Finally, the innovations shape the tastes and inclinations of consumers.

The above evaluation was made on the basis of existing research outcomes for the firm innovativeness. In consequence, the authors also defined the list of potential research areas, which should be investigated in respect of changeability of the firm activity environment and consumer preferences. For this reason the authors have made the documentation study of publications, which were focused on innovativeness, modernization and economic situation of food-processing industry.